

RADOVAN IVŠIĆ – PJESNIK LUDE LJUBAVI I SNA

(1921. - 2009.)

Radovan Ivšić, dvojezični pjesnik, dramatik, esejist i kritik, rođen je u Zagrebu 1921., a umro u Parizu 2009. godine. Od 1939. član je neslužbenog zagrebačkog kazališta "Družina mladih" za koje prevodi Molierea, Maeterlnicka, a i sam piše drame kao što su: *Daha*, 1940.-1941., *Kralj Gordogan*, 1943., *Kapetan Oliver*, 1944., *Vodnika pobjednika*, 1944. te korske recitacije u što spada i poema *Narcis*, objelodanjena 1942. u vlastitoj nakladi, koja odmah biva zaplijenjena od tadanjih vlasti. Prije samog odlaska iz Jugoslavije izdaje, također u vlastitoj nakladi, *Tanke* (1954.).

Odmah nakon rata, u lipnju 1945., poslije izvedbe *Vodnika pobjednika*, nove boljševičke vlasti predvođene svojim "inženjerima duša" zatvaraju scenu njegovim kazališnim djelima u cijeloj Jugoslaviji gotovo trideset godina.

Ustrajan u nakanama, on će još iste godine s Vladom Habunekom osnovati Kazalište lutaka "Družine mladih" postavši potom prvi direktor Zemaljskog kazališta lutaka u Zagrebu, 1948., ali nažalost iste godine dobiva i otkaz. Ostavši bez posla, on od tada pa do 1954. uglavnom prevodi s francuskog, engleskog i ruskog jezika, dosta djela klasične i moderne literature, osobito drame.

Valja napomenuti da je Ivšić studirao matematiku i fiziku, a taj dar za matematičku točnost i red vidi se i u njegovoj minucioznosti na području jezika, odnosno književnosti, što je on ustrajno njegovao.

Slobodu je poimao kao čovjekovu bit i jedino se kao slobodan čovjek mogao potvrditi piscem te, zaključivši da je opasan zidovima totalitarizma, odlučuje napustiti Jugoslaviju.

Premda je već kao sedamnaestogodišnjak prvi put bio u Francuskoj, kad je jedne ljetne noći gledao izvedbu *Antigone* u kazalištu na otvorenom (kazalište francuskog grada Orangea), definitivno se odlučio na avanturu pisanja. Svoju nakanu o odlasku iz domovine ostvarit će kad su ga 1954. godine pozvali Andre Breton i Benjamin Peret u Pariz, gdje je od tada i živio i sudjelovao u svim događanjima nadrealističkog pokreta. On provodi svoje nadrealističko stajalište žarom fanatika, a uzori su mu Rimbaud, Malarmé, Lautréamont, de Sade i Artaud - poimajući "apsolutnu pobunu kao korak do apsolutne slobode".

Čuveni Etienne-Alain Hubert, autor predgovora Ivšićeve knjige *Poèmes*, govori kako je "putanji tog pjesnika lude ljubavi i sna" bilo suđeno sjedinjenje s putanjom nadrealizma. Očito je da se Ivšić pridružuje nadrealistima kao zreo pjesnik i dramatičar. Dakle, nakon proživljene cenzure i osamljenosti u domovini, on će u Parizu u krugu "srodnih duša", u slobodnu i poticajnu ambijentu, nadoknaditi sve što mu je bilo uskraćeno u domovini. Posebno se uočava Ivšićeva osjetljivost na tjelesnost, zvučnost i boje riječi i istražiteljska ljubav prema jeziku, kako je već

spomenuto. U jednom je svom aforističnu stihu, metaforički, a posve jasno, i sam rekao: "tijelo riječi budi golog stanovnika mojih usta". Možda bi se moglo reći kako je ovom književniku još samo bio "potreban strani jezik, da bi se izrazilo ono što je u nama strano, a izbija iz najvećih dubina nas samih." ("U nepovrat")

Ivšić se ne želi odreći, kako misli Višnja Machiedo, pjesničkog iskustva stečena u plodonosnoj prepisci s hrvatskim jezikom, i to ne samo s tradicijom, nego i s govorom suvremene hrvatske poezije. Kao avangardnom piscu "gustoće hrvatske sintakse koju je (...) uzdrmao, ali isto tako doveo do vrhunca fluidnosti", on će iskoristiti mogućnost da i u francuskom jeziku iskuša neke, njemu do tada strane mogućnosti materinskoga jezika. Zapravo, riječ je o tome da toj ljepoti zagonetne *jasnoće*, a ne *hermetičnosti*, pjesnik i dolazi ponirući u duh hrvatskog jezika iskušavajući ga na najčišćim jezičnim (narodnim) vrelima.

Pjesništvo i teatar primarne su njegove preokupacije ostvarene u ideji poetskog teatra kojem je, kako veli Zdravko Zima, "apogej *Kralj Gordogan*, teatar verbalne agresije u kojem su se vjenčali ludizam i nadrealizam, groteska i bajka, elizabetinska tradicija i tradicija japanske *no umjetnosti*." Ustvari, *Kralj Gordogan* dugo vremena je bio, a i ostao je simbol Ivšićeva stvaralaštva.

Ivšićev teatar otvara putanju od one riječi koja "pita tišinu", kako veli Mrkonjić, sve do riječi "razorene pritiskom neizgovorenog". Njegov teatar uspostavlja nova vrednovanja scenskog govora i akcije, vremena i prostora u vidu potpune stvaralačke slobode i otvorenosti što vodi do kazališta koje djeluje kao "teatralni reagens povijesnog apsurdna". Zapravo, slijedi zaključak kako u "mitologičnosti groteske" Ivšić nalazi najbrži put do kazališne jezgre.

Godine 1956. njegov je *Kralj Gordogan* izveden na francuskom i tuniskom radiju, a nakon šest godina i u njemačkom prijevodu u Kölnu (iste godine je napisan i *Akvarij*). Na hrvatskome jeziku prvi put je izvedena predstava *Gordogana* 1979. u zagrebačkom Teatru ITD.

On je 1960. u Parizu objavio dvije knjige poezije *Airia* i *Mavena*, potonju ilustriranu s originalnom litografijom Joana Miróa, zatim *Bunar u kuli*, 1967. i *Autour ou dedans*, 1974. Unatoč uspjesima u Europi, on će "zbog neaktivnosti" 1961. biti isključen iz Društva književnika Jugoslavije, što je trajalo sve do 1985. godine. Zbog poteškoća objavljivanja knjiga na materinskom jeziku, on će neko vrijeme isključivo pisati na francuskom jeziku.

Ivšić će nakon dvadeset godina prešućivanja u domovini ponovno biti objavljan, najprije izbor njegovih starih pjesama *Crno*, 1974., te zbirka njegovih članaka i intervjuua *U nepovrat*, 1990., i to kao antipod intelektualnih moda.

U Bretonovu književnom krugu Ivšić se upoznaje s književnicom Annie Le Brun te od 1966. žive zajedno. Od mnogobrojnih njezinih knjiga do sada je na hrvatski prevedena studija o markizu de Sadeu (*Iznenada gromada ponora*, Sade, 1989.). U Zagrebu je napisala i predgovor za knjigu fotografija Petra Dabca, kao i predgovor za knjigu *Remember* Ivana Picelja.

Tek nakon 1971. Ivšićev knjiženi položaj u Hrvatskoj počeo će se popravljati, prije svega zaslugom Zvonimira Mrkonjića, a što se vidi u njegovoj knjizi *Suvremeno*

hrvatsko pjesništvo (1971.), a kasnije i u eseju "Poezija Radovana Ivšića" (1974.), da bi 1978. napisao i zapaženu studiju o Ivšićevu teatru. Također i Vlado Habunek 1979. godine na scenu ITD-a postavlja *Kralja Gordogana*, kako je i rečeno, da bi istodobno jedan književni časopis iz Zagreba za svoj naziv uzeo ime *Gordogan*. Isto tako od tada mnoga kazališta po cijeloj zemlji izvode njegove kazališne komade.

Kao sudionik simpozija "Grčka drama danas", koji je održan u Dubrovniku 1976., nakon svojevrsne intervencije, Ivšić opet povremeno piše na hrvatskom jeziku, a i prevodi na hrvatski neke svoje tekstove napisane na francuskom jeziku. Isto tako prevodi i neke svoje komade pisane na hrvatskom za boravka u Francuskoj, na francuski jezik, pa su bili tiskani i uprizoreni najprije u Francuskoj, a tek poslije toga u Hrvatskoj, SAD-u, Grčkoj, Njemačkoj itd..

On će 1982. napisati za HNK jednu novu dramu na hrvatskom jeziku pod naslovom *Aiaka ili Moći reći*, uprizorenu 1983.

Nakon 1998. godine dolazi vrlo plodno nakladničko razdoblje Ivšićevih djela u Hrvatskoj. Objavljuju se sljedeće knjige: *Teatar*, 1998., *Poezija/Poesie*, 1999., *U nepovrat, opet*, 2002., *Crno i crno*, 2003. Poslije toga "pod zaštitnim znakom i u posvećenim koricama najuglednijeg i najmoćnijeg francuskog nakladnika Gallimarda" bit će objavljene u bibliofilskim francuskim izdanjima u Parizu tri knjige: *Poèmes*, 2004., *Théâtre*, 2005. i *Cascades*, 2006., u kojima je sadržana većina tekstova koje je taj daroviti i napokon općezapaženi, izuzetni poetski i teatarski inovator, napisao na francuskom ili na francuski preveo s hrvatskog jezika.

Pored ostalog, Radovan Ivšić pisao je i o slikarstvu sljedećih umjetnika: Jean Benoît, Pierre Fau, Leo Junek, Joan Miró, Slavko Kopač, Fabio De Sanctis, Jindrich Styrsky, Mimi Parent, Ivan Picelj, Matija Skurjeni itd.

Izazov Ivšićeve riječi uopće, pa makar to bila i šutnja, nadovežimo se na relevantna mišljenja, tjelesnost njegove mašte, širinu njegove geste, zrači obuzetost tišinom (šutnjom) koja će biti ne samo komponenta, nego temeljni konstituens njegova stvaralaštva.

Bio je dosljedan i ustrajan u ostvarivanju svojih stavova i u Domovini i u Francuskoj. I otac mu Stjepan Ivšić, veliki hrvatski jezikoslovac, u doba NDH odbivši nalog vlasti da se uvede korijenski pravopis, biva zbačen s mjesta rektora zagrebačkog sveučilišta, a i nakon rata također je bio u nemilosti novih vlasti, nepodoban sve do smrti.

Kao "gospodar svijesti" Radovan Ivšić je autonomnim izborom slobode, usprkos totalitarizmu i ideološkoj sljepoći, čvrsto ostao pri svom poimanju svijeta umjetnosti koja je za njega bit slobode.

Šimun Musa